2013

GAP EYLEM PLANI SÜT SIĞIRCILIĞI İŞLETMELERİNİN DURUM ANALİZİ VE ÖNERİLER.

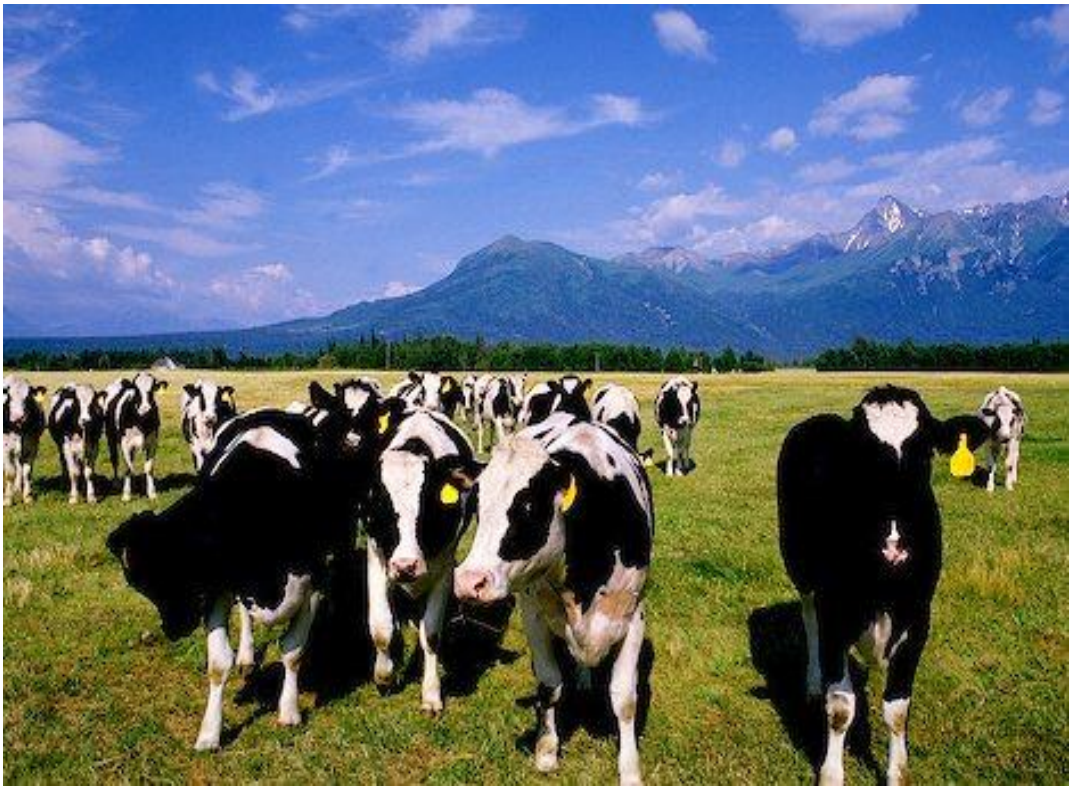

GAP TEYAP İrfan Özcan Zir. Yük.Müh. Zooteknist

İÇİNDEKİLER

1.BÖLÜM

1.1 Türkiye'de Süt Sığırcılığının Durumu 4

1.2 GAP Bölgesinde Büyükbaş Hayvancılık 5

1.3 Büyükbaş Hayvancılıkta Son Durum ve Pahalı Yem Sorunu 5

2.BÖLÜM

2.1 GAP Bölgesinde Süt Hayvancılığının Geliştirilmesine Yönelik GAP Eylem Planının İçeriği 7

2.2 GAP Eylem Planı Süt Sığırcılığını Geliştirme Projesi Mevcut Durumu 7

3.BÖLÜM

3.1 GAP Eylem Planı Çerçevesinde GAP Bölgesinde Kurulan İşletmeler Üzerine Durum İncelemesi 10

3.2 Adıyaman'da Hayvancılık İşletmelerinde İnceleme 10

3. 3 Vetal Besi Çiftliği Hasankendi Köyü/Merkez 10

3.4 Gürsoylar Çiftliği Merkez Hasankendi Köyü 12

3.5 Altay Taş Tarım İşletmesi Hacı Yusuf Köyü/Kahta 13

3.6 Özgür Kılınç Süt Hayvancılık İşletmesi Küçükören Köyü/Gölbaşı 14

3.7 Yeşilova Çiftliği, Merkez Hasankendi Köyü 15

4.BÖLÜM

Batman ve Siirt'e Hayvancılık İşletmelerinde İnceleme 17

4.1 Karalan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Esentepe-Gercüş/Batman 17

4.2 Ceylanlar Hayvancılık İşletmesi Yunuslar Köyü-Kurtalan/Siirt 19

4.3 Şeref Kuyumcu, Kurtalan–Merkez/Siirt 20

4.4 Altan Kaplan, Kurtalan Merkez/Siirt 22

4.5 Mehmet Mehdi İden Kurtalan-Merkez/Siirt 22

4.6 Gercüş Mirza Yılmaz Merkez/Batman 24

5. BÖLÜM

Diyarbakır bölgesi hayvancılık işletme ziyareti 27

5.1 Silvan Merkez İlçe Tarımsal Kalkınma Kooperatifi 27

5.2 Hüsnü Pervari Çiftliği Merkez/Diyarbakır 29

5.3 Bismil Tarım (Opetözaltaylar) Köseli Köyü AŞ 31

6.BÖLÜM

6. Gaziantep ve Kilis'te süt hayvancılık üzerine yapmış olduğum çalışma raporu 33

6.1 Hayri Çelik Asmacık Köyü/Oğuzeli 33

6.2 Ömer Oğuz Asmacık Süt Kooperatifi ve Sulama Birliği Başkanı 34

6.3 Kemal Köroğlu Geçerli Köyü-Elbeyli/Kilis 36

6.4 Mehmet Köroğlu Elbeyli/Kilis 37

6.5 Cuma Taşdoğan Sarit Köyü Şahinbeyli Kooperatif Başkanı Şahinbeyli 37

6.6 Sait Beytaş, Demirbilek Köyü/Kilis 39

7.BÖLÜM

Mardin ve Şırnak'ta Hayvancılık 41

7.1 Irmaklar Çiftliği Ziyareti Derikli 41

8.BÖLÜM

Urfa'da hayvancılık işletme ziyareti 43

8.1 Emmoş Bucak Hayvancılık Çiftliği/Akçakale 43

8.2 SS İkizci Aşağı Dere Köyleri Kalkınma Kooperatifi İkizce Köyü/Akçakale 45

8.3 Akay Doğu işletmesi İkizce Köyü/Akçakale 46

8.4 Mustafa Aydoğan Çiftliği Kindralı Köyü/Bozova 47

8.5 Yeni Atılım Mehmet İnce Kılıçören Köyü/Bozova 47

8.6 Mahmut Akgül Umutlu Köyü/Bozova 48

9.BÖLÜM

9.1 GAP Bölgesindeki Süt Hayvancılık İşletmelerinin Sorunları 49

9.2 Öneriler 50

9.3 GAP Bölgesindeki Büyükbaş Hayvancılık Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri 53

1.BÖLÜM

1.1 Türkiye'de Süt Sığırcılığının Durumu:

Hayvancılık, bir taraftan toplumun hayvansal protein ihtiyacının karşılanmasını sağlarken,

Diğer taraftan da bitkisel üretim yapılarına, kırsal refahın gelişmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Hayvancılık sektörü milli geliri ve istihdamı artırmak, et, süt, tekstil, deri, kozmetik ve ilaç sanayi dallarına hammadde sağlamaktadır.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yıllara göre dağılımı şu şekildedir.

Büyükbaş Hayvan Sayısı

Yıl	1928	1980	2012
Sığır Sayısı	6.934.000	15.894.000	10.860.000

Bölgelere Göre Sığır Sayısı

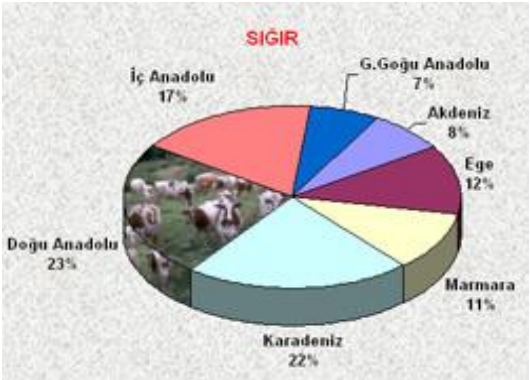

Türkiye 1980 de hayvan varlığı bakımından dünyada 15. sırada iken bu gün hayvan varlığı itibari ile Dünyada 25. sıraya düşmüştür. Bu dönemde genetik yönünden iyileşme, süt veriminde yaşandı; 1939 yılında inek başına 513 kg/yıl'dan 2009'da 2.802 kg/yıl yükselmiş, aynı dönemde süt üretimi de 1.300.000 tondan 2009 da 11.500.000 milyon tona yükselmiştir.

Ancak, inek başına yıllık süt üretimi ABD 9.331Kg/yıl, Avrupa Birliğinde 6.157 kg/yıl ve Dünya ortalaması 2.091 kg/yıl. Türkiye sığırcılığı kendi içinde bir verimlilik artışı göstermiş gibi görünse de aslında gelişmiş ülkelerin oldukça altındadır.

Türkiye'de 1960'da nüfus 27.700.000 1980 de 50 milyona ve son sayımda 75.000.000 olmuştur. Son yıllarda turizm sezonundaki 20.000.000 aşan turist sayısı dikkatte alınacak olursa Türkiye'nin aktif nüfus sayısı yaklaşık 80 milyon/yıl civarındadır. Türkiye'de 1960-2008 yılları arsında nüfus %170 artmış buna karşılık aynı dönemde toplam kırmızı et üretimi %70; toplam süt üretimi %80 artarak nüfus artış hızının çok altında kalmıştır. Dolayısıyla

1960'da kişi başına kırmızı et üretimi 14,5 kg, süt üretimi de 234 kg iken bu oranlar 2008'de 9,8 kg'a ve süt üretimi 173 kiloya düşmüştür.

Türkiye'nin hayvan varlığının diğer önemli unsuru olan koyun ve keçi sayısın da sığır sayısındaki gerilemelere paralel olarak düşüşler olmuştur.

1.2 GAP Bölgesinde Büyükbaş Hayvancılık:

Bölgede mevcut hayvan varlığının verim kapasitesi oldukça düşüktür. Yapılan ıslah çalışmaları istenen sonuca maalesef ulaşamamıştır. Ülkemiz sığır varlığının %32 Kültür, %42'si melez, %26'si ise yerli ırktır. GAP bölgesinde ise bu tablo daha kötü durumdadır; %9 Kültür, %27 melez ve %64'ü ise yerli ırktır.

GAP bölgesinde Büyükbaş hayvan sayısı, 2005

İL	SIĞIR
Adıyaman	73.402
Batman	21.144
Gaziantep	54.751
Diyarbakır	248.130
Kilis	4.915
Mardin	63.620
Siirt	26.281
Şanlıurfa	127.560
Şırnak	30.148
Bölge Toplamı	649.951
Türkiye Toplamı	10.526.440

1.3 Büyükbaş Hayvancılıkta Son Durum ve Pahalı Yem Sorunu:

Büyükbaş hayvancılıkta belli bir stratejinin olmaması yılara göre dalgalanmalarla gelişme göstermiştir. Bunun en son örneğini 2008 yılı bahar aylarında Türkiye yaşamıştır. Hayvanların kasaba gitmesi, yıllardır Türkiye'nin genetik ıslah yoluyla verimli damızlık süt sığırcılığının bir anda yok olmasına neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda et fiyatlarına da olumsuz yönde etki etmektedir. 2008'de çiğ süt fiyatlarının dip yapması hayvan popülâsyonun azalmasına neden olmuş bu da kasaplık dana arzına ters etki yapmış bunun sonucu et fiyatları istenmeyen düzeylere yükselmiştir.

Tarım Bakanlığı hayvancılık sorununu çözmek için bu işi köylünün çözemeyeceğini, tarım dışından müteşebbis, parası olan yatırımcıları tarıma yatırım yaptırmak gayesi ile sıfır faizli kredi ve Güney Doğu Anadolu'ya da GAP Eylem planı çerçevesinde kaynak çıkardı. Bu sayede büyük işletmeler kurulacak Amerika'daki gibi, bu yatırımı yapan kişilerin işletmeciliği bildiğini farz edilerek Türkiye de hayvancılıkta büyük bir atılım yaşanması hedeflendi.

Devlet hayvancılığı kalkındırmak için 2010-2012 arası 4,2 milyar dolar sıfır faizli kredi verdi. Kredi kullanan yatırımcı sayısı 170 bin. Bunların bir bölümü yıllardır hayvancılık yapan üreticiler. Çok büyük bölümü ise sektör dışından; marketçi, müteahhit, sarraf vs. daha önce hayvancılık yapmayan ama verilen kredinin cazibesine kapılıp yatırım yapanlar.

Hayvancılık sektörüne yeni girenlerin kurdukları işletmelerin büyük kısmı orta ve büyük ölçekli. Bu kredi ile bin baş ve üzeri birçok işletme kuruldu. İşletme başına ABD'de 80 sağmal inek, Avrupa'da 40 inek Türkiye'de ise 4 inek. Böyle bir yapıda bin başlık işletme kurulması ne kadar doğru olur?

Türkiye de 2002 yılında 26,5 milyon hektar olan toplam tarım alanı 2011 de 23,6 milyon hektara geriledi. Aynı dönemde ekilen alan ise 18,1 milyon hektardan 15,8 milyon hektara geriledi. Bu problemin ana sebebi tarım da yüksek girdi maliyeti nedeni ile araziler boş bırakıldı. Üretim yapamayan çiftçilerin büyük kısmı da küçük çiftçiler.

Hayvancılığa yatırım yapan yatırımcının önemli bir kısmının bu tür büyüklükte hayvancılık işletmelerinin kaba yem ihtiyacını karşılayacak arazileri yok, bunları başka çiftçilere ektirmeye kalksalardı mevcut verilen desteklerle yem bitkisi ekmek cazibeli değil

YEM GİRDİLERİNİN FİYATI BİR YILDA NASIL ARTTI?

Ürün	2011 fiyatı	2012 fiyatı	Değişim (%)
Yonca	35-40 krş	60-70 krş	75.0
Saman	15-20 krş	60-70 krş	350.0
Kepek	45-50 krş	60 krş	20.0
Arpa	-	62 krş	-
Ay Çiçeği Küspesi	26-30 krş	58 krş	93.3
Mısır	58 krş	60-62 krş	6.8
Soya Küspesi	540-550 dolar/ton	760 dolar/ton	38.1

Kaynak: Rüştü Bozkurt

.

2.BÖLÜM

2.1 GAP Bölgesinde Süt Hayvancılığının Geliştirilmesine Yönelik GAP Eylem Planının İçeriği:

Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı (2008-2012) uygulamaya geçilmiş olup projenin amacı; illerinde, süt sığırcılığının geliştirilmesi, modern işletmelerin kurulması, hayvansal üretimde verimliliğin ve kalitenin artırılması ile bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik olarak, üreticilerin yapacakları süt sığırcılığı işletmesi yatırımlarının desteklenmesini içermektedir. Proje GAP illerinde uygulanmaktadır. Yatırımcı 50 baş ve üzeri bir işletme kurmak zorunda, yatırımcıya verilen hibe destekleri şu şekildedir:

a) Projede yer alan inşaat yatırımı konusunda, yatırımın gerçekleşme tutarının %30'u oranında hibe desteği uygulanır ve sadece yeni yapılacak yarı açık sistemli ahırları kapsar.

b) Projede yer alan hayvan alımı yatırımı konusunda, hayvan alım tutarının %40'ı oranında hibe desteği uygulanır ve sadece alınacak damızlık gebe düve alımını kapsar.

c) Projede yer alan makine alımı yatırımı konusunda, tutarının %40'ı oranında hibe desteği uygulanır ve sadece süt sağım ünitesi ve/veya soğutma tankı alımını kapsar.

2.2 GAP Eylem Planı Süt Sığırcılığını Geliştirme Projesi Mevcut Durumu:

GAP TAYEP kapsamında 2009 yılında uygulamaya konulan proje kapsamında 2012 yılı sonuna kadar faaliyete geçen 156 süt sığırcılığı işletmelerinin dağılımı Tablo1'de özetlenmiştir.

YATIRIM YILI	2009	2010	2011	2012	İL TOPLAM	GAP'taki Payı (%)
ADIYAMAN	5	12	5		**22**	**14**
BATMAN	1	1	7	2	**11**	**7**
DİYARBAKIR	7	10			**17**	**11**
GAZİANTEP	14	30	8	11	**63**	**40**
KİLİS		3	3	1	**7**	**4**
MARDİN		1	3		**4**	**3**
SİİRT			5	6	**11**	**7**
ŞANLIURFA		12	5	2	**19**	**12**
ŞIRNAK				2	**2**	**1**
GAP TOPLAMI	**27**	**69**	**36**	**24**	**156**	**100**
YILLIK YATIRIM %	17	44	23	15	100	

Tablo1. İllere Göre Süt Sığırcılığı Yatırımlarının Dağılımı

Tablodan da görüleceği üzere projenin ilk yılı olan 2009'da yatırımcıların projeden haberdar olma, koşulları karşılama gibi nedenlerle 156 yatırımın 27 adedi yapılabilmiştir. Bölge içinde nispeten geri kalmış Kilis, Mardin, Siirt ve Şırnak ile sebebi anlaşılamayan Şanlıurfa ilinde hiç yatırım olmamıştır. İkinci yılda projeye olan ilgi artarak toplam 156 yatırımın %44''ü olan 69 yeni işletme projeden faydalanmıştır. Ancak son iki yılda projeye olan ilgi hayvancılık sektöründeki belirsizlikler, dalgalanmalar nedeniyle azalmıştır. Toplam işletmelerin %40'ına sahip Gaziantep ilinde de durum aynıdır. GAP'taki 156 işletmenin 63'ü Gaziantep'te olup, bunların yarısı 2010 yılında faaliyete geçmiştir.

Diğer bir kıstas olarak işletme kuruluş kapasitesini ele aldığımızda işletme kapasitesi ortalaması 149 baştır (Tablo 2). Fakat ortalamayı 63 işletmesi olan Gaziantep ili yükseltmektedir. Gaziantep ilinde yatırım alt sınırı olan 50 baş işletme sayısı 12 (%19) iken, 201 baş ve üzeri kapasiteye sahip işletmelerin oranı %60 (38 işletme)'dır. İl düzeyinde bir genelleme yapmak zor olmasına rağmen, GAP'taki yatırımları yıllar üzerinden değerlendirildiğinde işletme kapasitelerinde 2011 yılına kadar kademeli bir artış sağlanmış, 2012 yılında azalma görülmüştür.

YATIRIM YILI	2009	2010	2011	2012	İL TOPLAM	İşletme Büyüklük Oranı
ADIYAMAN	130	102	180		126	**0,85**
BATMAN	50	100	86	75	82	**0,55**
DİYARBAKIR	129	140			135	**0,91**
GAZİANTEP	158	170	150	218	173	**1,16**
KİLİS		100	200	104	143	**0,96**
MARDİN		240	423		378	**2,54**
SİİRT			68	117	95	**0,64**
ŞANLIURFA		145	140	100	138	**0,93**
ŞIRNAK				50	50	**0,34**
GAP TOPLAMI	141	147	156	152	149	**1**
İşletme Büyüklük Oranı	0,95	0,98	1,05	1,02	1	

Tablo 2. İşletme kuruluş kapasiteleri (baş/işletme)

Yatırım sayısı ve kapasite azalışları doğal olarak yıllık hayvan sayısında da azalmaya neden olmuştur (Tablo 3). Projeden toplam 23049 hayvan alınmış olup, bunun %43'ü 2010 yılı projeleri kapsamında temin edilmiştir. 2011 ve 2012 yıllarında keskin azalışlar yaşanmıştır. 2012 yılında projeden temin edilen hayvan sayısı 2009 yılından daha azdır. Gaziantep ili işletmelerin %40'ını oluştururken toplam hayvan sayısının %47'sine sahiptir. Öte yandan Batman, Siirt ve Şırnak gibi illerde işletme sayılarına oranla kapasiteler karşılaştırıldığında ortalamanın %50 ve daha altında değerlere sahip oldukları görülmektedir.

YATIRIM YILI	2009	2010	2011	2012	İL TOPLAM	GAP'taki Payı (%)	İşletme Sayısı (%)
ADIYAMAN	650	1.220	900		2.770	**12**	**14**
BATMAN	50	100	600	150	900	**3,9**	**7**
DİYARBAKIR	900	1.400			2.300	**10**	**11**
GAZİANTEP	2.218	5.112	1.200	2.400	10.930	**47,4**	**40**
KİLİS		300	600	104	1.004	**4,4**	**4**
MARDİN		240	1.270		1.510	**6,6**	**3**
SİİRT			342	703	1.045	**4,5**	**7**
ŞANLIURFA		1.590	700	200	2.490	**10,8**	**12**
ŞIRNAK				100	100	**0,4**	**1,3**
GAP TOPLAMI	3.818	9.962	5.612	3.657	23.049		**100**
YILLIK YATIRIM (%)	16,6	43,2	24,3	15,9			

Tablo 3. Yıllara göre illerde toplam işletme kapasitesi

Yukarıdaki 3 tablodan yapılan çıkarılacak ana sonuç GAP Eylem Planı Süt Sığırcılığı Projesinden yararlanma düzeyi giderek azalmaktadır. Sermaye birikimi en yüksek olan Gaziantep ilinde bile her yönüyle azalmalar görülmektedir.

3.BÖLÜM

3.1 GAP Eylem Planı Çerçevesinde GAP Bölgesinde Kurulan İşletmeler Üzerine Durum İncelemesi

GAP TEYAP projesi kapsamında bulunan 6 il ofisinde 16-25 Ocak tarihleri arasında yaptığım incelemede hayvancılıkla ilgili üreticilerle yapılan görüşmelerim sonucunda hazırladığım bölgelerle ilgili raporlar aşağıda belirtilmiştir.

3.2 Adıyaman'da Hayvancılık İşletmelerinde İnceleme

Adıyaman da 18-19 Ocak 2013 tarihinde hayvancılık işletmelerine yapmış olduğum ziyaretle ilgili gözlemlerim aşağıda açıklanmıştır.

Tarım il müdürlüğü yetkililerinden almış olduğum bilgiye göre ilde 68.514 büyükbaş hayvan ve 245.646 küçükbaş hayvan bulunmaktadır. GAP eylem planı hibelerinden yararlanılarak 20 tane işletme kurulmuş ve 2.500 hayvan bölgeye girmiştir. İl de günde bir ton olan süt üretimi, 12-15 tona çıkmış, Ülker firması muntazam olarak günlük süt almaktadır. Adıyaman'da kaldığım süre içinde 5 süt hayvancılığı işletmesini ziyaret ettim, gözlemlerim şu şekildedir.

3. 3 Vetal Besi Çiftliği Hasankendi Köyü/Merkez

Yaklaşık 10 yıl önce 70 dekar arazi üzerine kurulmuş bir işletmedir. İşletmenin kapasitesi 4.000 başlık besi işletmesi olup. Şu an besi hayvancılığındaki sorunlarından dolayı 1.500 hayvan bulunmakta. İşletme sahibi veteriner hekimdir ve iyi bir işletmecidir.

Besi hayvanları diğer illerden (Malatya, Sivas) o bölgedeki hayvan tüccarları aracılığı ile hayvan başı 20 TL ye başka illerdeki hayvan pazarlarından toplanmaktadır. İşletmede Meksika ve Uruguay'dan ithal edilmiş Angus besi hayvanları mevcuttur. Yetkilinin verdiği bilgiye göre Türk insanın tüketim kültürüne uygun değil, bunların eti daha yağlı olması nedeniyle tüketici pek tutmuyor. Ancak bu hayvanların önemli özelliği yerli besi hayvanına göre daha çabuk kilo alıp, daha verimli olmasıdır. Örneğin yerli ırkı 8 ayda kesime gelirken Anguslar 5 ayda geliyor.

İşletme kapasitesi 4.000 olmasına rağmen 1.500 hayvan var, hayvan piyasası kötü olduğundan ahır tam kapasite ile çalışmıyor.

İşletmedeki erkek sığırlara kastoraysan yapılmıyor, yetkilinin gerekçesi; kastoraysan yapılan hayvanlar daha fazla yağlandığını bu nedenle yapılmadığını belirtti.

Yem olarak işletme kaba yemini kendisi ekip hazırlıyor, kesif yemi mümkün olduğunca minimum ölçülerde kullanıyor. Sezonunda arpa ve mısırın fiyatının düşük olduğu zaman satın alıyor, bu şekilde girdilerin maliyetlerde önemli tasarruf edebiliyor.

Yem deki rasyonda şunlar verilmekte; arpa, kepek, silajlık mısır, mineral, vitamin karışımı, mermer tozu ve toksin bağlayıcı verildiği belirtildi.

3.4 Gürsoylar Çiftliği Merkez Hasankendi Köyü

İşletme GAP eylem planı hibesinden yararlanılarak kurulmuş, toplam 300 hayvan var, bunun 80 tanesi sağmal Simmental inek. Ahır şartları özellikle kurudaki süt hayvanları çok kötü, buda yavru atmaya ve diğer hastalıklara neden olmakta.

İşletmede çalışan personel sayısı 11, günlük süt üretimi hayvan başına 13 ile 15 litre süt vermekte.

Günlük yem rasyonu; 250 kg kesif yem, 100 kg kırık buğday, 80 kg dane mısır, 100 kg yonca, 800 kg silajlık mısır. İşletmede yönetici olarak bir kişi çalışmakta, bu işletme ile ilgili her türlü veriyi o tutuyor. Piyasada veteriner bulamadıkları için suni tohumlama yaptıramıyorlar o yüzden tosun kullanılmakta.

3.5 Altay Taş Tarım İşletmesi Hacı Yusuf Köyü/Kahta

İşletme GAP eylem planı hibesinden yararlanılarak bir yıl önce kurulmuş, işletmede toplam 220 hayvan var bunların 100 tanesi sağmal Holstein ırkı inek. İşletmede 5 kişi çalışıyor, ahır yapımında buzağı barınağı unutulduğu için büyük sorun yaşanmakta.

Erkek danaları kendileri beslemekte, ancak ahır şartları besi hayvancılığı için müsait değil

İşletme sahibinin arazisi olmasına rağmen yem bitkisi ekmemiş, hayvanlar samanla besleniyor.

İşletmenin en büyük sorunu işten anlayan, deneyimli eleman yok. İşletme sahipleri hayvancılıkla ilgili hiçbir bilgisi yok, büyük arazi sahipleri, oğulları işletme fakültesi mezunu onlara iş sahası açmak için böyle bir yatırıma girilmiş ancak kendileri patron olarak görüyorlar hayvancılığa merak yok.

3.6 Özgür Kılınç Süt Hayvancılık İşletmesi Küçükören Köyü/Gölbaşı

İşletme sahibi daha önce de hayvancılık yapmış, bu işletmeyi kurarken GAP eylem hibesinden yararlanarak kurmuş. İşletmede gübre yönetimi ihmal edildiği için büyük bir iş gücü ile problem çözülmeye çalışılıyor.

Ahırda mekanizasyon olmadığından çok büyük emek gerekli, işçi bulmakta zorluk çekilmekte.

İşletmede toplam 94 hayvan var, bunların 23 tanesi süt veriyor. Günlük yaklaşık 500 kg süt üretilmekte, çıkan süt Gaziantep ten gelen mandıracılara kg fiyatı 0,90 TL'den satılmakta.

İşletme sahibi aynı zamanda Damızlık Sığır Üreticileri Birliği ikinci başkanı, ildeki süt üreten 15 işletme bir araya gelerek ihtiyaçları olan kesif yemi topluca aldıklarından torba fiyatı 50 TL olan yem 42 TL ye mal ettiklerini belirtti.

3.7 Yeşilova Çiftliği, Merkez Hasankendi Köyü

İşletme sahipleri iki veteriner ortak, toplam 180 hayvan var, bunların 100 tanesi Simmental.

Şekil.1 Hayvan bakımı çok kötü, işletmede büyük oranda yavru atma problemi yaşanmakta

İşletmede yönetim sorunu var, ahır şartları çok kötü, bu durum hastalıkları beraberinde getiriyor. Bu yıl 35 inek yavru atmış, çalışanlar hala bu hastalığın nedenini bilmiyor.

Kötü ahır şartları hastalıklara zemin hazırlatmakta

İşletmedeki görevlinin anlattığına göre aylık zarar 15 milyar TL, ne süt ne hayvan para etmediği için işletme sahipleri işe ciddiyetle uğraşmıyorlar.

4.BÖLÜM

Batman ve Siirt'e Hayvancılık İşletmelerinde İnceleme

Batman Tarım il Müdürlüğünden almış olduğum bilgilere göre Batman da büyükbaş hayvan sayısı 51.176 küçükbaş 700.000 küçükbaş hayvancılığın %40 Koçerler tarafından yapılmakta. GAP Eylem planı çerçevesinde 8 işletme kurulmuş olup 550 adet damızlık düve satın alınmıştır.

Siirt te büyükbaş hayvan sayısı 30.000 ve küçükbaş 750.000 olarak belirtilmiştir. Küçükbaş hayvancılık %70 Koçerler tarafından yapılmaktadır. GAP eylem planı dâhilinde13 adet süt hayvancılık işletmesi kurulmuş ve 1.270 gebe düve satın alınmış. Hayvancılığı destekleme amacıyla üç kooperatif kurulmuş şu an faal olarak çalışmaktalar.

Batman ve Siirt bölgesinde 24-25 Ocak 2013 tarihlerinde yapmış olduğum inceleme çalışmasında 9 işletmeyi inceledim, konuya ilişkin gözlemlerim aşağıdadır.

4.1 Karalan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Esentepe-Gercüş/Batman

Kooperatif 52 ortaktan oluşmakta, 100 gebe düve ile iki yıl önce başlanmış, GAP'tan yem karma makinesi ve arpa kırma makinesi hibe edilmiş, işletmede mekanizasyon iş yoğunluğu yönünden büyük bir ferahlık getirmiş.

Yem olarak günlük; 800 kg mısır silajı, kesif yem 600 kg, saman 3 kg (hayvan başı), pamuk küspesi veriliyormuş ancak bitmiş. Ancak saman bitmek üzere, 50 ton bir yerde sipariş vermişler tonu 600 TL, kesif yemin torbası 50 TL.

Şekil.2 Kooperatif yetkilileri işletmelerine sahip çıkmakta ve iyi bir ekip oluşturmuşlar işletmede

Günlük bir ton süt çıkmakta, kg fiyatı 0,90 TL, süt Batman'dan gelen mandıracılar tarafından günlük alınmakta. İşletmenin en büyük sıkıntısı gübre yönetimi, mastitis, bu problemin çözümü konusunda GAP TEYAP olarak teknik destek vereceğiz. Bununla beraber işletmede çalışan personele hayvan yetiştirme, besleme konusunda eğitimler verilecek.

Kooperatif yetkilileri verilen bilgiye çok duyarlı

4.2 Ceylanlar Hayvancılık İşletmesi Yunuslar Köyü-Kurtalan/Siirt

İşletme bir yıl önce GAP eylem planı çerçevesinde %40 hibeden yararlanılarak işe başlanmış, hem hayvan alımı hem ahır yapımında hibe kullanılmış. İnekleri ABD den kendisi seçip almış, 100 inekle işe başlamış.

Ahır yarı açık sistem ve yataklıklar işe başlandığında olmadığından gerek soğuk gerekse yatalık olmadığı için çok önemli ayak problemleri yaşanmış, 10 tane hayvan bu sebeplerden ölmüş. Daha sonra ahır şartlarının iyileştirilmesi konusunda çalışma yapılmış; 100 tane yataklık (10 milyar maliyeti), ahır çevresi sera naylonu ile kapatılmış, hayvanlar sağımdan sonra göztaş ile ayak banyosundan geçiyor, bu sayede işletmede ayak problemler çözülmüş durumda.

Ayaklık banyo öce suya giriyor sonra göztaşı banyosu

-Yem olarak kurulara 5 kg fabrika yemi, yüksek verimli hayvanlarına 10 kg veriliyor, 18 kg silaj, 3,5kg saman, 1,5 kg yonca verilmekte.

Yetkilinin anlattığına göre, duvarlar sera naylonu ile kapatmış, çerçeveler sera profili ile monta edilmiş, naylon sayesinde zatürreden kurtulmuş.

- Çelikel yem karma makinesi 6 metre küp, 38 milyar TL'ye alınmış, sağım hane İzmir den bir firma kurmuş ancak memnun değiller. Gelecek yıl tekrar yeniden kurdurmak niyetindedir.

- Yüksek verimli inekler AD3 vitamin 5 cc veriliyor, Brucelle damlası göze yapılıyor, şap aşısı her altı ayda bir aşı yapılıyor.

- Süt sağım sabah saat 5, de 12, ve 20,30 da sağılmakta (yüksek verimli süt inekler günde üç defa sağılıyor). İşletmede süt tankı 5 ton Krommel ve bir tonluk Alfa Leval bulunmakta ve süt 600 kg düşünce süt tankının soğutması çalışmıyor. O zaman küçük süt tankı kullanılıyor.

4.3 Şeref Kuyumcu, Kurtalan–Merkez/Siirt

150 Büyükbaş hayvanı var, kendi imkânları (öz kaynakla) hayvan almış, hayvanlar önemli bir kısmı Almanya'dan almış, kaba yemi çevreden alıyor kesif yem Gaziantep'ten geliyor, yem alırken üç işletme beraber alıp kendi aralarında paylaşılıyorlar, bu tür ortak hareket etme işletmede maliyet konusunda büyük bir kazanç sağlıyor.

Kurulan ahırlarda ortak sorun ahırlar kurulurken modern hayvancılığa hitap edecek şekilde kurulmamış, işletmelerde büyük iş kaybına sebep oluyor.

İşletmede ailece çalışıyorlar, işletmenin en büyük sorunu ahır şartları iyi değil, ancak hayvan bakımı mükemmel, önümüzdeki yaz ayında burada ahır rehabilitasyonu yapmak istiyor ve bu konuda GAP TEYAP tan teknik destek verilecek. Sorgun Sudan otu ekmek istiyor. Hayvancılık konusunda eğitim almak istiyor.

4.4 Altan Kaplan, Kurtalan Merkez/Siirt

2010 da kurulmuş, öz kaynakla kurulmuş, besi ve süt hayvancılığı yapılmakta, inekler 100 tane, bunların 54 sağmal süt vermekte, Simmental inekler 20 litre veriyor, Holsteinlar 25 litre veriyor.

İşletmede tırnak ve mastitis sorunu var. Suni tohumlama yapılmakta, suni tohumlama 80 TL ye yapılmakta veteriner tarafından. Kaba yemi parayla alınmakta, tonu (silaj) 210 TL alınmış.

Yem(günlük); silaj 20 kg, 2 kg kırılmış mısır, 8 kg kesif yem, saman 5 kg, 2kg mısır, buğday kırığı kullanıyor.

İşletmenin sorunu ahır, bu sene yeni bir ahır ek olarak yapılacak ve mevcut ahırı rehabilite edecekler. İşletmede çalışanlar üç kardeşler; bunlar daha önce başka şehirlerde bu işe başlamadan önce Türkiye nin çeşitli yerlerinde; Bursa Balıkesir de hayvancılık işletmelerinde çalışmışlar.

İşletme sahiplerinin hayvancılığı bildikleri hayvanların sağlık durumundan ve ortalama süt veriminden anlaşılmakta.

4.5 Mehmet Mehdi İden Kurtalan-Merkez/Siirt

İşletme sahibi veteriner, Kurtalan Tarım ilçe müdürlüğünde çalışmakta, 2012 yılında Almanya’dan 29 Simmental inek ithal ederek başlamış, diğer üç işletme ile beraber alınmış.

Yem alımında üç işletme adına alıp sonra bölüşüyorlar, bu konuda üreticilerde kooperatifçilik düşüncesi yaşıyor, ilerde daha da gelişeceğine işaret.

İşletmede padoklar var, padok genişliği 1,30-2,20 m olduğundan Holsteinlar ırkı hayvanlar için biraz daha dar. Ancak yataklık olmadığından fazla bir verim alınmıyor, inekler betonda yatmak istemiyorlar. Almanya'dan gelen ineklerin kondisyonu mükemmel, ancak gerek kesif yem gerekse kaba yemin kalitesiz oluşu birçok hastalığa davetiye çıkarmakta.

Veteriner Dr. Mehmet Bey bölge hayvancılığı hakkında bilgi verirken.

İşletmedeki ineklerde ayak problemi var, bu sorun hayvan döl tutma problemi yaşıyor aynı zamanda süt verimini düşürmekte. Ayakları kendisi tedavi ediyor, önce dezenfekte edip anti-bakteriyel ilaç kullanmakta.

4.6 Gercüş Mirza Yılmaz Merkez/Batman

İşletme ismen kooperatif ancak bir kişi sahibi, oda Mirza Yılmaz, hem bu kooperatifin sahibi hem de 50 baş süt sığırcılık işletmesinin sahibi. İşletme sahibi büyükbaş hayvancılık tecrübesi yok, civardaki köylerden işçi bulmuş işi yürütmeye çalışıyor. Almış olduğu alet ekipmanı kullanmıyor, atıl şekilde durmakta.

İşletmenin en büyük sıkıntısı hayvanlar için gerekli yem ekecek arazi yok, olan arazide susuz tarım yapılmakta. Civar köylerde kuru tarım yapılmakta onlara ektirmek imkânsız. Hal böyle olunca hayvanların kaba yem ihtiyacı samandan karşılanıyor, hayvan başı 10 kg kadar kesif yem verilmekte.

İneklerin süt verimleri çok düşük, 6-8 kg arası değişiyor, işletme sahibi büyükbaş hayvancılığa girdiğine çok pişman.

Bu coğrafyada Holstein hayvancılığın yapılması ne kadar mantıklı olur?

İşletmede mekanizasyon kullanılmamakta, ahır yapılırken yanlış yapılmış ve aşırı derecede insan gücü kullanılmaktadır. Gübre yönetimi düşünülmemiş.

Yayla düzü köyü olduğu yer dağlık arazi üzerine kurulmuş, geniş mera alanlarına sahip. En büyük sıkıntı dağlarda hayvanların içeceği su olmaması, yazın sıcaklarda hayvanlar 5 km su içmek için köye geliyorlar ve 5 km de geri gitmek için yol kat ediyorlar, su sorunu işletmenin en büyük sorunu.

Büyükbaş hayvancılığın bu coğrafyada nasıl yapılır?

Hayvancılık işletmesinde ise sıkıntı hat safhada, hayvanların merada otlama diye şansı yok, meralar coğrafi yönden müsait değil. Bölgede kaba yem ekilecek arazi yok suda yok.

Ahır şartları kötü, işletmede her tür mekanizasyon olmasına rağmen bilek gücüyle her şeyi yaptırmaya çalışıyor. Bu işe girdiğine çok pişman. İşletme sahibi koyunculuk işine girmesinden çok memnun ancak büyükbaş hayvancılıktan çok pişman. Koyun için mera sorunu yok, personel bulmak zor değil.

5. BÖLÜM

Diyarbakır bölgesi hayvancılık işletme ziyareti

Diyarbakır Tarım il müdürlüğü yetkililerinden almış olduğum bilgilere göre bölgede 312.706 büyükbaş hayvan var. Bu hayvanların, 148.725 yerli ırk, 88.171 melez ırk, 67.986 kültür ırkı ve 7.824 manda. Küçükbaş hayvan sayısı 836.909 bunun 639.657'si koyun, 67.986'si keçidir.

GAP eylem planı dâhilinde 17 tane büyükbaş süt sığırcılık işletmesi kurulmuş, 10.200 gebe düve alınmış, 7 işletmede bu proje çerçevesinde 2013 yılında faaliyete geçecek.

Tarım Bakanlığı destekleme şubesinin yürüttüğü kalkınma kooperatifleri olarak 17 tane kurulmuş ve 3.300 inek alınmış. Kaldığım süre içinde Silvan da bir kalkınma hayvancılık kooperatifi, merkeze bağlı Hüsnü Pervari büyükbaş çiftliği ve Bismil'de de Köseli köyü hayvancılık AŞ ziyaret ettim gözlemlerim şu şekildedir.

5.1 Silvan Merkez İlçe Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Mehmet Eşref Işık kooperatif başkanı

Bu kooperatifte 104 hayvan var, işletmede yanlış ahır şartlarından kaynaklanan büyük problemler yaşanmakta, mastitis, ölümler, yavru atma vs. İşletmede süt verimi çok düşük, yem olmadığından sadece samanla besleniyorlar. Yem almak için para yok, danaların kaldığı bölümler çok kötü, hayvanlar betonda yatıyor. Elde para olmadığından kullanılan kesif yem de kalitesiz.

Kooperatif yöneticilerinin bakanlık nezdinde çeşitli girişimleri bir sonuç vermemiş, şu anda acil çözüme ihtiyaçları var.

Bu ilçede kurulan diğer kooperatif deki hayvanlar, ikişer ikişer çiftçiler evlerine götürmüşler bakıyorlar. Şu an kestirseler etin kg (karkas) 8 TL.

Yapılması gerekenler:

-Ahır rehabilitasyonu

-Bir yıllık yem hibesi

-Yem karma makinesi

-Traktör

5.2 Hüsnü Pervari Çiftliği Merkez/Diyarbakır

İşletmeyi GAP eylem projesinden %40 hibeden yararlanılarak almış, hayvanlar TİGEM aracılığı ile ABD den gelmiş, hayvanların ne zaman gebe kaldığına dair bilgi olmadığı için ilk yıl bir anda bütün hayvanlar doğum yaptığı için, iş yükünün altından kalkamadığından çok buzağı ölümü yaşamışlar ama bu sene yavru ölümleri yaşamamakta.

İşletmede yaklaşık 300 hayvan bulunmakta, 5 tane personel var çalışan, işçi parası vermiyor, çalışanlar çıkan süttün %20 alıyor, yine doğan buzağıların %20 onlara ait. Geçen yıl 120 dana dan 48 kalmış, gerisi ölmüş. Şu anda çalışanların günlük yevmiyesi 12 TL ye geliyor.

İneklerin 46 tanesi gebe, bu inekler beton temiz olmasına rağmen orda yatmıyorlar, içeriye girip toprak zemindeki yere yatıyorlar, betonu sevmiyorlar. Süt sağım yapan hayvanlarda ise dışarda sundurmanın altında yatıyorlar, diz kapaklarına kadar gübre ve çamur.

Şu an itibarı ile 57 inek sağılıyor, 400 litre süt alıyorlar günlük; 7 litre günlük inek başı süt verimi. En çok sağlık problemi; ayak iltihabı, mastitis ve buzağı ölümü.

Yem; (günlük) 9 kg kesif yem, 3 kg saman, 5 kg silaj, pamuk küspesi 6 kg.

5.3 Bismil Tarım (Opetözaltaylar) Köseli Köyü AŞ

Göksel işletmeci; kendisi iki yıllık hayvancılık meslek yüksek okulu mezunu, 20 yıldır birçok işletmede çalışmış her türlü veteriner işinin yanında işletmeyi yönetmekte.

218 ithal inekle başlamışlar, şu an toplam 513 hayvan var, öz kaynakla kurulmuş 300 daha gebe düve almak için GAP eylem planına başvurmuşlar.

İşletmede bir yönetici ve üç işçi olmak üzere 4 kişi çalışmakta, işletmede organizasyonun olması beraberinde verimliliği getiriyor. İşletme sahiplerinin 4 bin dekar arazileri olmasına rağmen gübre yönetimi yok.

Yem; günlük hayvan başı silaj 22 kg, 1,5 kg pamuk çiğit (pamuğu alındıktan sonra, hem protein hem enerji açısından zengin) 10 kg kesif yem (ipek yem kalitesiz), saman 3 kg.

Süt ortalaması 19 kg Holstein, bölge ortalamasının çok üzerinde,

Ahır çok farklı, hayvanların kaldığı yerler (yemlikler sıyırıcı ile temizleniyor, hayvan sundurma altındaki yerde (toprakta) yatıyor. Yerin yaş olması, çamur ve gübre içinde yatmaları sorun değil.

6.BÖLÜM

6. Gaziantep ve Kilis'te süt hayvancılık üzerine yapmış olduğum çalışma raporu

Tarım il müdürlüğü yetkililerinden aldığım bilgilere göre Gaziantep'te 146.275 büyükbaş, 419.219 küçükbaş hayvan bulunmakta. Kilis'te ise 4.515 büyükbaş, 102.000 küçükbaş hayvan bulunmaktadır.

GAP eylem plan çerçevesinde 52 hayvancılık işletmesi kurulmuş ve bölgeye 25.000 hayvan satın alınmış bu gelen hayvanların 9.000 tanesi süt hayvanı. İşletme sahiplerinin %60 çiftçilikle alakasız kişiler; doktor, kuyumcu, esnaf ve sanayici. Geriye kalan %40'ın tarımla ilişkisi var, arazi sahibi.

Bu kadar hayvanın Gaziantep'e girmesi ile bitkisel üretimin profilinde herhangi bir değişiklik olmadığı belirtildi. Zaten işletme sahiplerinin kendilerine ait arazisi yok, yem ihtiyacı civar illerden sağlandığı belirtildi.

Tarımsal Kalkınma hayvancılık kooperatiflerinin 11 adet kurulduğu, 503 çiftçi yararlandığı, 1.666 baş gebe düve satın alındığı belirtildi.

6.1 Hayri Çelik Asmacık Köyü/Oğuzeli

-İşletmede 31 inek, 20 tane buzağı var, Silaj yapmış ancak başarılamadığını o yüzden torba silaj satın aldığını belirtti. Hayvanlar çamurun içine gömülmüş durumda. İşletmedeki hayvanlarda döl tutmama problemi var bundan dolayı tosun kullanılmakta. Sütü 0,80 TL mandıraya satıyor. Süt verimi hayvan başı 12-13 litre. Ahır şartları çok kötü, ahırın yapımında mümkün olduğunca maliyetten kaçılıp hayvan refahı, gübre yönetimi düşünülmemiş.

-Duvarları perde çekmiş, 300 metre 1.000 TL ye mal olmuş.

-Günlük yem rasyonu: 8 kg kesif yem, 15 kg silaj, 4kg saman, 40 TL Çobanoğlu yemin markası.

.

-Hayri Bey bu işe girdiğine çok pişman olduğunu, kendi silajını kendisi ekmiş ancak ilk yıl silaj yapmış bozulmuş, ertesi yıl firmaya yaptırtmış ve tonu 300 TL mal olmuş. Kendisinin hiçbir yerden teknik bilgi alamadığından yakınıyor ve gelecek sene için GAP TEYAP tan İsteği: Yem bitkisi tohumu Sudan otu ve silaj yapımının gösterilmesi.

6.2 Ömer Oğuz Asmacık Süt Kooperatifi ve Sulama Birliği Başkanı

(Asmacık köyü)

165 sağmal, toplam 300 inek bulunmakta, kendi silajını kendisi yapmakta, 1.000 dekar arazisi var. Süt ortalaması 17 litre, ineklerin fiziki özelliği mükemmel ancak sürü yönetimi yok, her şey kara düzen yapılmakta. İşletmede suni tohumlama yapılmamakta.

-Kendisi işletmedeki problemleri ve hayvancılık sektöründeki problemleri şu şekilde anlattı; beş personel çalışmakta, mesleki bilgileri bu işi yapmaya müsait değil, kalifiye personel çok zor. İşletmede kendisi olmadığı zaman işletmeyi annesi yürütmekte. Geçen yıl 80 tane buzağı öldüğünü, yaklaşık 30 inek mezbahane'ye gitmiş. Buzağı ölümlerinde en büyük sorun akciğer bu problem inekler içinde geçerli olduğunu belirtti.

Ahır şartları kötü, her türlü hastalığa davetiye çıkarıyor. Ömer Bey işletmede veteriner çalıştırmış ancak verim alamamış; hayvan 7 ay olmuş hala gebe olup olmadığını, ama 20 milyarlık ilaç satın aldırmış, işletmeye hiçbir yararı olmadığını belirtti.

Burası işletmenin buzağı ahırı, maalesef şartların kötü olmasından birçok hayvan ölümleri yaşanmış.

-Yem rasyonu olarak, 8 kg kesif yem, silajlık mısır 15 kg, bezelye kırığı ve kırık mercimek kullanmakta. Yem maliyeti aşırı arttı, bir yıl içinde 20.000 inek Gaziantep'e geldi, bunları

yapan firmalar (altıncı, marketçi bu işe girdi, arazileri yok, yem üretimi yok). Bu bilinçsiz yatırım beraberinde yem krizini beraberinde getirdi. Sıfır faiz dendi komisyon parası adı altında gerek tarım kredi gerekse Ziraat Bankası para tahsil ediyor, bu işletmelere ayrı bir yük getiriyor.

-İnek başına maliyet 17-19 TL, süt getirisi 14 TL, (40 milyar kesif yem, 30 milyar silaj, 10 milyar sap, 10 milyar işçilik toplam 100 milyar). Süt para etmiyor; 0,85TL/kg, Ülker iki ayda ödüyor yok alfa toksin vs deyip kesiyor. Ona gücü yetmediği için küçük mandıralarla çalışıyor.

Kendisi aynı zamanda kayacık Sulama birliği başkanı, 2.500 üye bulunmakta, buda 15.000 insana takabil etmekte. Sulama birliğinin tahsis etmiş olduğu fiyatlar dekar başı buğday 20 TL, mısır, pamuk 7-8 TL.

6.3 Kemal Köroğlu Geçerli Köyü-Elbeyli/Kilis

Kendinsin 15 tane ineği var, Osmaniye'den almış, ancak inekler iyi değil, ahır kötü, enişte sininde 15 tane ineği var beraber aynı ahırı işletiyorlar.

Suni tohumlama tutmuyor, veteriner 70 TL alıyor, onun içinde tosun kullanılıyor.

Yem Altınova kullanılıyor, 42 TL, silaj 15 kg yem 7 kg, 4 kg saman

Süt verimi 15 kg

.

Ahır şartları rezalet, hem hayvan hastalıkları hat safhada hem işletmedeki hayvanları bakmak büyük iş gücü istemekte.

6.4 Mehmet Köroğlu Elbeyli/Kilis

- Sene 2007, 5 inek var 130 litre süt aldığını belirtti, hayvanlarını satmış, daha sonra tekrar hayvancılığa girmiş.

Yemin torbası 27 TL, saman tonu 75 TL, adi fiğ ektirip mükemmel verim alıyordu. Ancak bu inekleri satmış. Daha sonra yeni inek almış, ancak verim çok düşük.

İşletme zarar ediyor.

2 yaşındaki tosun 400 kg gelir 1,5 milyar, para etmiyor, satmadım kredi kartı kullandım, en az 400 kg gelir.

6.5 Cuma Taşdoğan Sarit Köyü Şahinbeyli Kooperatif Başkanı Şahinbeyli

-12 ineği var, yeni ahır yaptırmış, yaklaşık 30 hayvanı var, eşi sağım işi ile meşgul kendisi yemleme ve bakımla uğraşıyor. İşletmede iyi bir ekip çalışması var.

-Bir kg süt bir kg yeme bedel, 130 milyarlık hayvan var 80 milyarlık yem. Süt üretmek şu anda karlı değil. Kendisi pazardan 3 ile 5 ay arasındaki Holstein danayı (erkek) tanesini 400 TL'ye almış.

Bölgede aşırı derecede büyükbaş hayvan işletmeciliğine yatırım yapıldı, inek başı 3 dekar arazi, derme çatma belgelerle iş yapıldı yem yok

-Köy muhtarının anlatışı şu şekilde; "Meralar 49 yıllığına büyük zenginlere devlet kiralıyor, köylünün görüşü alınmadan. Aynı şekilde su sayacı kuyu başına konması bu sene hayvancılığı tamamen batıracak".

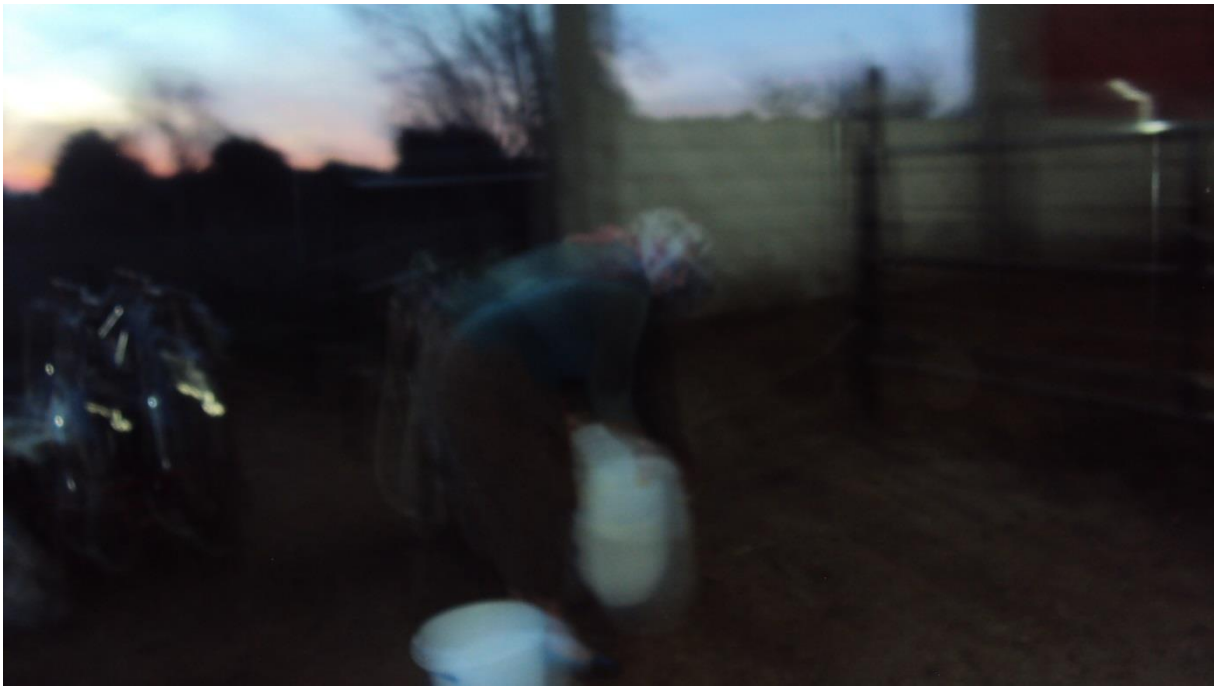

Bu işletme diğer işletmelere örnek olacak bir işleme, iş gücünü kendileri yapmakta (evin erkeği yemleme ve diğer işler, sağım işi evin hanımı tarafından yapılıyor. İşletme için gerekli kaba yemi kendi tarlasında yetiştiriyor.

-Bu kooperatifin bulunduğu iki köyde yaklaşık 2000 insan yaşamakta bu insanların %95 hayvancılıkla uğraşmakta, yaklaşık 4700 küçükbaş hayvancılık var ancak çıkan süt doğru bir şekilde işlenmemekte. Büyükbaş hayvancılıkta üretilen süt kooperatif vasıtası ile günlük ortalama 3,5 ton süt 0,85TL de Ülker'e satılmakta. Ama diğer süt toplayan mandıraların sütü ile beraber 7 ton günde süt üretilmekte.

6.6 Sait Beytaş, Demirbilek Köyü/Kilis

İşletmede 250 ivesi koyunu, 40 tane Kilis keçisi, 24 tane yerli ve melez ırk, işletmeyi kendi öz kaynağı ile üç yıl önce kurmuş. İşletme Suriye sınırına sıfır noktada, bölgede zeytin ağaçları var, yazın ağaç altındaki otları koyun yaylımında kullanılıyor.

İşletmede dikkati çeken husus, iki aile ve bir genç işçi yeni göreve başlamış, keçiler onun sorumluluğunda. İşletme sahibi işçilik için para ödemiyor, çalışanlar çıkan süttün %50, doğan buzağının %30, doğan dananın %30 işçiye ait olduğunu bu sistemle işçiler hayvanlara daha iyi bakıyor, gözüm arkada kalmıyor ve işletmedeki verimden memnunum dedi.

Çıkan süt işletmedeki bayanlar tarafından Hatay usulü peynir yapılıyor, peynirler Kilis te direkt olarak iyi paraya satılıyor, Pazar sorunu yok.

İşletmede yem olarak; üzüm küspesi (tortu), kepek, Ayçiçek, silajlık mısır (1,5 kg hayvan başı Küçükbaş).

7.BÖLÜM

Mardin ve Şırnak'ta Hayvancılık

İşletmelerinde İnceleme

Mardin Tarım il Müdürlüğünden almış olduğum bilgilere göre Mardin de büyükbaş hayvan sayısı 80.000 küçükbaş 730.000, küçükbaş hayvanların 400,000 koyun ve 330.000 keçi den oluşmaktadır. GAP Eylem planı çerçevesinde 5 işletme kurulmuş olup, 630 adet damızlık düve satın alınmıştır. İlde 19 adet büyükbaş kooperatifçilik işletmesi kurulduğu belirtildi, bunların yaklaşık tamamına yakını kapanmış durumda.

Şırnak ta büyükbaş hayvan sayısı 36.000 ve küçükbaş 610.000 olarak belirtilmiştir. GAP eylem planı dâhilinde 2 adet süt hayvancılık işletme kurulmuş ve 100 gebe düve satın alınmış.

Mardin ve Şırnak bölgesinde GAP-TEYAP proje ekip lideri olarak yapmış olduğum çalışmalar neticesinde düşüncelerim aşağıdadır.

7.1 Irmaklar Çiftliği Ziyareti Derikli

İşletme sahibi Aydın da yaşayan inşaat sektöründe yatırımı olan Derik'li kendisi. İşletmeyi 9 yıl tecrübeli Veteriner yönetmekte, kendi konusunda uzman olduğunu ancak yem konusunda hiçbir şey bilmediğini belitti.

İşletmede 199 sağmal inek, 210 dana var, ortalama süt üretimi 15 litre, Holstein ineklerde döl tutma problemi var, sürü genel olarak Almanya'dan ithal edilen Simmental ineklerden oluşmakta. Sürüye 40 tane daha yeni Montofon düve gelecek.

İneklerin geneli yanlış beslenmeden dolayı yağlanmış, şişman, beslenme programı Aydın da bir hoca tarafından yollanılıyor, Simmental ineklerin sorunu mastitis, bu problem Holstein ineklerde fazla yaşanmıyor. Ege Vet. Firması her 15 günde araçla gelip sperma dağıtımı yapıyor, 40 TL Hostesin, 20TL Simmental. Senelik 40 milyarlık sperma alıyorlar.

İşletmede günlük 2 ton süt üretilmekte (1.780 TL), kullanılan kesif yem 10 ton (9.000TL) personel masrafı 30 milyar TL ve aylık 40 milyar TL zarar etmekte.

8.BÖLÜM

Urfa'da hayvancılık işletme ziyareti

Urfa Tarım il müdürlüğü yetkililerinden almış olduğum bilgilere göre bölgede 498.355 büyükbaş hayvan var. Küçükbaş hayvan sayısı 2.350.000 bunun 2 milyonu koyun, 350.000'ni keçidir.

GAP eylem planı dâhilinde 32 tane büyükbaş süt sığırcılık işletmesi kurulmuş, 4.430 gebe düve alınmıştır.

Tarım Bakanlığı destekleme şubesinin yürüttüğü kalkınma kooperatifleri olarak 60 tane kurulmuş, bunların 54 tanesi büyükbaş ve 2.540 inek alınmış. Bölgede 6 tane koyunculuk kooperatifi kurulmuş, 5.960 koyun alınmıştır.

8.1 Emmoş Bucak Hayvancılık Çiftliği/Akçakale

İki yıl önce GAP eylem hibe programından yararlanılarak 600 gebe düve Uruguay'dan ithal ederek hayvancılığa başlanmış. Şu an itibari ile işletmede 850 hayvan bulunmakta.

Günlük sabah saat 6 da sağıma başlanıyor akşam da saat 18,00 da, günlük süt üretimi 4,5 ton, süttü Ülker kg 0,90 TL den almakta, ödeme süresi 45 gün. İşletmede iki sağım hane var, her biri 24 sağımlık, İzmir de Favori isimli firma kurmuş. İşletmede hayvanların günlük süttü ölçülüyor, hayvan başına süt üretimi 15 litre.

İşletmede bir veteriner tam zamanlı çalışmakta, bir tane lise mezunu eleman 24 saat işletmede bulunmakta, o her şeyi yürütüyor. Emmoş Bucağın oğlu, işletme okumuş, işletmenin genel yönetimi ile o ilgileniyor, Emmoş Bucak yönetime karışmıyor, o sadece geriden takip ediyor. İşletmede 20 işçi çalışmakta, hayvancılık bilgileri çok zayıf.

İşletme de üç gün hastalığı ağır geçmiş, 240 hayvan kesime gitmiş, saysız buzağı ölümleri yaşanmış, yavru atma, mastitis ve ayak problemleri işletmede büyük bir hastalık içinde üretim traktörle yapılmakta.

Resim. İşletmede gübre yönetimi yok, direkt olarak tarlaya veriliyor

Yem rasyonu; silajlık mısır 18 kg, 10 kg kesif yem, 2 kg saman verilmekte. Kendileri işletmenin yanına yem fabrikası kurmuşlar, yemi kendileri üretmekteler. İşletme kaba yem ihtiyacını kendi topraklarından sağlıyor, bunun için 1.000 dekar arazi kullanılmakta aynı zamanda 2.000 dekar da kiralanmakta.

İşletmede ahır şartları sağlıklı bir hayvancılığa müsait değil, gübre yönetimi yok, işletmede çalışanların böyle bir işletmeyi yönetecek bilgi ve beceriye sahip değiller.

İşletme sahibi Emmoş Bucak ve işletme sorumlusundan sorunlar hakkında bilgi alındı

8.2 SS İkizci Aşağı Dere Köyleri Kalkınma Kooperatifi İkizce Köyü/Akçakale

Kooperatif 50 ortaktan ibaret, toplam 300 gebe düve Ege bölgesinden müteahhit aracılığı ile alınmış. İşletmenin mekanizasyonu Konya'daki tarım makine firmalarının ürünlerini satın almışlar, sık sık makine bozulmasından üretim kaybı yaşamaktalar.

Yem problemi en büyük sıkıntı, bu sorunu aşmak için 100 dekar Macar fiğ ekmişler, 250 dekar bezelye/buğday karışımı ektirmişler.

Suriye den hayvan gelmesi hayvan fiyatlarını düşürdüğünü belirtmekteler.

İşletmede ahır şartları kötü, hastalık olarak; özelikle buzağılarda her gün 2-3 ölüm yaşanmakta, mastiris, yavru atma gibi hastalıklar yoğun olarak yaşanmakta.

Ahır şartları çok kötü, işin başında yapılan hat her tür hastalığa ve verimsizliğe neden olmakta.

8.3 Akay Doğu işletmesi İkizce Köyü/Akçakale

İşletmede 185 sağmal inek var, hayvanların hepsi Uruguay'dan gelmiş, ahır şartları çok kötü, ahırın kurulduğu yerde drenaj olmadığından kış boyu iletme taban suyunun yükselmesinden büyük sorun yaşanmakta.

Günlük yaklaşık 3 ton süt üretilmekte, Ülker firması tarafından litresi 0,87 TL alınmakta.

8.4 Mustafa Aydoğan Çiftliği Kindralı Köyü/Bozova

İşletmede toplam 200 inek bulunmakta, bunların 120 tanesi sağılmakta, işletme GAP eylem hibe programından yalanılarak yapılmış.

İşletme yaklaşık iki ay önce el değiştirmiş, eski sahibi işten anlamadığı için bu işi devretmiş, şu anki sahibi Koç Ata çiftliğinde yöneticilik yapmış hayvancılıktan anlıyor. İşletmeyi alır almaz kötü, süt verimi düşük hayvanları satıp iyi inek almış. İşletmeye Afyon'dan kalifiye eleman getirmiş, gelen kişi uzun süre Ege bölgesinde çiftliklerde çalışmış tecrübeli bir kişi.

Günlük işletmede 1800 litre süt üretilmekte, süt günlük Ülker firması tarafından litresi 0,90 TL ye alınmakta. İşletmede çalışan insan sayısı 4, aynı zamanda 800 koyun beslenmekte.

8.5 Yeni Atılım Mehmet İnce Kılıçören Köyü/Bozova

İşletme'de toplam 104 hayvan var, 68 inek sağmal, uzun süre suni tohumlama uygulanmış ancak verim alınmadığından şu anda tosun kullanılmakta.

İşletmede yem sıkıntısı var, silaj bitmiş, saman ve kesif yemle hayvanları beslemeye çalışıyorlar. İşletme sahibinin 500 dekar arazisi var, bunun 40 dekarına yonca ekilmiş, ancak ilk yıl olduğu için 3 biçim biçebilmişler. Bu yıl sudan otu ve silajlık mısır ekecek.

İşletmenin ahır sistemi kötü, gerek yataklıklar gerekse suluklar çok kötü, mastitis, ayak problemleri büyük problem. Geçen hafta işletmeye hırsız girmiş, 20 hayvan çalınmış, sigorta yoktur.

Sağım sistemi Burdur da bilinmeyen bir firmaya yaptırılmış, sistem çalışmıyor, sık sık problem yaşanmış.

İşletmenin en büyük sıkıntısı finans, özel bankadan kredi alınmış, yüksek miktarda kredi çekilmiş, hayvanların süt verimi düşük, işletme kredisi yok. İşletme çalışanları büyük istekle hayvancılık eğitimine katılmak istiyorlar.

8.6 Mahmut Akgül Umutlu Köyü/Bozova

İşletmede 150 hayvan var, besi hayvanlar aynı yerde duruyor, sağmal 100 inekten 16 tanesi 3 gün hastalığına yakalanıp ölmüş, diğer hayvanlarda ise yavru atma problemi var.

İşletmeyi iki kardeş yönetiyor, birisi psikolog ama hayvancılığı seviyor, her ikisi de kendilerini geliştirmek istiyorlar, verilecek eğitimlere katılmak istiyorlar.

Yem fiyatlarının pahalılığından şikâyetçiler, gerek hayvan gerekse sütün para etmediğinden işletmeye yem almakta güçlük çekiyorlar.

Ahırın her tarafı açık olduğundan yağan yağmur olduğu gibi ahırın içine geliyor, her taraf yaş oluyor. Gübre yönetimi yok, bu en büyük sıkıntılardan birisi.

9.BÖLÜM

9.1 GAP Bölgesindeki Süt Hayvancılık İşletmelerinin Sorunları:

Son 3 yılda GAP bölgesinde en çok yatırım Gaziantep'te gerçekleşmiş, 104.093.531 TL'lik yatırım yapılmış ve hibe olarak da 31.736.582 TL ödenmiş. Hayvancılığa en çok yatırımın olduğu ikinci il ise Şanlıurfa; toplam yatırım 50.329.558 TL ve yatırımcıya ödenen hibe desteği ise 17.177.435 TL. GAP eylem planı uygulanmaya başlandığında ihmal edilen en büyük konu bu yatırımla beraber eğitim ve yayımın da bu yatımcılara verilmemesi birçok işletmeyi iflasa sürüklemiş durumda ayakta duranlar ise tutunmaya çalışıyor.

Bölgedeki işletmelerdeki problemleri şu şekilde sıralayabiliriz;

1)Büyük işletme kuranların birçoğu iyi yatırımcı olabilir. Fakat hayvancılık bilmiyorlar. Yatırımdan anladıkları, inşaat yapmak ve hayvan ithal etmek ama **hayvancılık bu değil.**

2)Büyük işletme kuranların yeterli arazileri olmadığı için yem bitkilisini üretemiyorlar. Çevredeki çiftçilere ektirmek isteseler mevcut desteklemelerle kimse pamuğun yerine silajlık mısır veya yonca ekmiyor. Örneğin, Gaziantep bölgesine son 3 yıl içeresinde gelen büyükbaş hayvan sayısı 25.000 bu hayvanların sadece silajlık mısır ihtiyacını karşılamak için sulanabilir 45.000 dekar araziye ihtiyaç var, ama aynı dönemde bitki deseninde bir değişiklik yok.

3)Bölgede kalifiye veteriner, zooteknisi ve teknisyen olmayınca çok büyük paralara kurulan işletmeler bilgisiz ve eğitimsiz insanlara teslim edilmiş durumda. İşletmede '**Total managment'** yürütebilecek insan potansiyeli yok.

4)Hayvancılık işletmeleri kurulurken işletmede çalışan insanlara yönelik eğitim ihmal edildi, yatırımcı problemleri ile baş başa kaldı.

5)Yatırımcı inşaat yapımında, ekipman alırken danışabileceği kurum olmadığından yanlış yatırım yapmasında işletmelere büyük zarar etmelerine neden oluyor.

6)Yatırımcı profili her bölgeye göre değişim gösterse de 200-300 baş üzeri olan işletme sahipleri genellikle çiftçi değil, san ayıcı, tüccar, doktor vs. En büyük sıkıntıda bu işletmelerde yaşanmakta.

7)İşletme kurulduktan, hayvanlar geldikten sonra işletmeyi çevirebilecek hiçbir mali desteğin olmaması resmen bu işletmeleri iflas etmeye mahkûm etmektir.

8)Tarım Bakanlığı tarım aletlerinde vermiş olduğu hibe GAP eylem planı ile örtüşmüyor, rastgele mibzer, ot biçme makinesi vs. %50 hibe ile veriliyor. Köyler tarım alet parkına dönüşmüş durumda. Bakanlık uygulamış olduğu politikada bütüncül düşünce yok, buda verilen onca desteğin zay olmasına neden olmakta.

9)Büyükbaş hayvancılıkta en büyük sorunlardan bir tanesi yüksek verimli Holstein, Simmental ırklarının bölgede (özelikle Mardin, Siirt ve Kilis) te suni tohumlamada büyük sıkıntı yaşanmakta, çok yüksek fiyatlarla alınan bu inekler tosuna çektiriliyor. Doğan yavrular verimsiz oluyor bu şekilde yurt dışından büyük paralarla ithal edilen bu hayvanların genetik özelikleri zayi oluyor.

9.2 Öneriler

-GAP eylem planı dâhilinde süt hayvancılığına verilecek hibe programının 3 yıl daha uzatılması olumlu bir görüş. Bölge insanına iş sahası artırma, artan nüfusun beslenmesi ve de sulamaya açılmakta olan alanlarda bitki deseninin hayvancılıkla zenginleştirilmesi çok mantıklı bir yol olsa gerek. Ülker'in Kahramanmaraş'a Pınarın Şanlıurfa'ya ve Sütaş'ın Bingöl'e yatırım yapması üretilecek sütün alıp işleme garantisini sağlayarak sektörün gelişmesine büyük katkı sağlayacak. Süt sektöründe pazarlama sorununun çözülmesi bu sektörün bölgede gelişmesine büyük katkı sağlayacaktır.

- Mevcut yönetmenlikte 50 inek ve üzeri işletmeler bu hibe programından yararlanmakta, olması gereken bu sayıyı aşağı çekilmeli 25 inek indirilerek bölgede hayvancılıktan anlayan, yem bitkisini kendisinin ekebileceği işletmeleri teşvik etmeli. Bu sayede daha geniş üretici profiline ulaşılarak sektör sanayinin istediği hammaddeyi sağlamış olacak. Bu aynı zamanda sulanabilen araziler ve sulanabilecek arazilerde ekilecek yem bitkileri ile rotasyon sağlanacak, aşırı gübre kullanımı ve su tüketimini azaltacaktır.

- **Mevcut işletmelerin en büyük sıkıntısı kaliteli kaba yem, yanlış yapılan hayvan barınakları, örgütlenme, gübre yönetimi ve kalifiye veteriner, zooteknisi ve teknisyen. Bu problemlerin çözümü konusunda şunlar yapılabilir.**

9.2.1 Kaba Yem: Sadece GAP bölgesinin değil tüm Türkiye'nin sorunu. Hayvancılıkta en büyük kaba yem hala saman, oysa saman besin değeri açısından fazla bir değeri yok, gelişmiş ülkelerde sadece hayvan altlığı olarak kullanılmaktadır.

Yem Bitkileri Üretimi

Ülke	Yem bitkileri ekim alanlarının tarla arazisi içindeki oranı (%).
Avustralya	49,8
ABD	23,0
İngiltere	25,4
Almanya	36,5
Hollanda	31,4
Türkiye	3,1
	Kaynak (FAO,2002)

Tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye yem konusunda ne derece lakayt davrandığı ortada. Oysa sadece 2010-2012 yıllar arsında 4,2 milyar dolarlık hayvan ithal edildi. Yem sanayinin hammadde ihtiyacını karşılamak için yaklaşık 2,7 milyar dolarlık her yıl yağlı tohumlara döviz ödenmekte.

GAP bölgesinde yeni yem bitkileri bölgeye tanıtılıp desteklemeler en azından diğer ürünlerin seviyesine çıkartılıp üreticiye ektirilmeli. Ancak sadece ektirmek sorunu çözmüyor, ekimden hasada kadar **teknik destek gerekli**. Tarım Bakanlığı ile ortak çalışılıp, yem biçme, paketleme makinesini ortak alınıp mekanizasyon kullanılması sağlanmalıdır. Kıssaca sadece yem desteği sorunu çözmez, teknik bilgi, mekanizasyonun da beraberinde yapılması gerekmektedir. Ortak makine kullanımımı Ege bölgesinde olduğu gibi teşvik edilmeli ve yasal yönden bunu politikaya dönüştürülüp arkası beslenmelidir.

- GAP bölgesinde toprakların %76 da organik madde oranı %1 altında, toprakta organik maddenin bu derece düşük olması hem aşırı derecede su tüketimini tetikliyor hem de gübre ve ilaç tüketimini. Ülkemizde üretilen tarım ürünleri yurt dışında para etmiyor, ilaç kalıntısından dolayı. Sorunun kaynağına inmeyip otel odalarına iyi tarım masları anlatmak problemi görmezlikten gelmek demektir, buda olsa olsa kendimizi kandırmak demektir.

GAP eylem planı çerçevesinde kurulan işletmelere gübre yönetimini anlatarak, en verimli şekilde kullanılması sağlanacak toprak tekrar eko sistemine dönüşecek. Ekolojik tarım dediğimiz olgu budur. Bu yolla ilaç kalıntısı, tarımda aşırı girdi kullanımının önüne geçilerek üreticinin işletmesini verimli şekilde çevirebilecek.

Yapılması gereken mevcut hayvancılık işletmelerinde **derinlemesine demo çalışmaları yaparak** **'gübre yönetimini'** uygulayıp, sonra başka işletmelere örnek olarak göstermek en akılcı yol olsa gerek.

9.2.2 Hayvan Barınakları: Bu konuda orta boy ve küçük işletmelerde büyük sorun yaşanmakta; mekanizasyon kullanılmamakta buda işletmelerde çok büyük iş gücü kullanılmamakta, hayvan refahı sağlanamadığından, hastalıklar yaşanmakta, sonuçta işletmeler zarar etmekte.

Yapılması gereken örnek ahır rehabilitasyonu ile işletmeler hem hayvan refahı hem de az işgücü kullanılarak verimli, kar getiren işletme haline dönüştürülür.

9.2.3 Örgütlenme: Örgütlenmenin olmayışından dolayı dağınık yapı ve plansız üretim var. Üreticiler mağdur, aracılar zengin olmaktadır. Mevcut yetersiz örgütlenme anlayışında siyasi, politik etkilerle örgütlenme sadece kâğıt üzeri nede kalmaktadır.

Bu konuda yapılması gereken;

-Entensif olarak örgütlenmenin önemi anlatılıp, bu konuda ülkemizde iyi çalışan hayvancılık kooperatifleri gezdirilip üreticilere vizyon kazandırılmalı. Verilecek eğitimler **periyodik** olarak tekrarlanmalıdır. Bu çalışmalar neticesinde üretici:

-Ürünlerini pazarlamasında söz sahibi olacak

-Hayvan ve yem temininde söz sahibi olacak

-Veteriner hizmetlerinin kullanılmasında söz sahibi olacak

-Eğitim ve demonstrasyonlarda söz sahibi olacak,

-Ürün fiyatlarının belirlenmesinde aktif rol üstlenerek üretici menfaatlerinin korunması sağlanacak.

9.2.4 Eğitim Konusu: GAP bölgesinde büyükbaş işletmelere yönelik uygulamalı hayvancılık eğitimine gerek duyulmaktadır. Bu eğitim özelikle ihtiyacın yoğun olduğu Gaziantep,

Şanlıurfa, Batman ve Adıyaman da uygulanacak. Eğitim hedef grup bölgede hayvancılık işletmelerinde çalışan tekniker, mühendis, veteriner için olacak.

Eğitim sabah saatlerinde teori, öğleden sonra ahırda uygulamalı olarak verilecek

Örneğin Gaziantep te 3 bölge de verilecek her bölgede 2 gün olacak

Eğitimin konuları; sürü yönetimi, işletme planlaması, beslenme, koruyucu hekimlik vs.

Bölgede iyi çalışan işletmeler diğerlerine gösterilerek (Benchmarking) oradaki bilginin diğerlerine yayılması sağlanacaktır.

9.3 GAP Bölgesindeki Büyükbaş Hayvancılık Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri:

Bölgedeki hayvancılık kalkınma kooperatifleri büyük bir sıkıntı içeresinde, önemli bir kısmı kapanmış halde ayakta duranlarda gün sayıyor batmamak için, bölge adeta iflas etmiş ahırlarla dolu. Burada yanlış olan problemler şunlar;

Kooperatifler adet olarak 52 kişiden ibaret orsada bunların fiiliyatta sahibi bir kişi, yani kooperatifçiliğin ana temelini oluşturan kolektif üretme, pazarlama yok.

İşletme kurulurken ahır yapımı müteahhit firmaya veriyor, yapılan ahırlar modern hayvancılığa müsait değil.

Hayvan alımında müteahhit firma düşük verimli, ucuz piyasa değeri 1,5- 2 milyar olan gebe düveyi 6 milyar olarak faturalandırıyor. Burada işletmeye gelen hayvanlar 57 litre günlük süt veriyor, bu hayvanlarla istense de üretici para kazanamaz.

İşletme kurulurken, o bölgenin kaba yem potansiyeli, işletmeyi yönetecek insan potansiyelinin olup olmadığına bakılmaksızın işletmenin kurulmasına onay verilmesi büyük bir hata.

Tarım Bakanlığı 2013 yılından itibaren kooperatiflere alınacak gebe düveleri müteahhit aracılığı ile alımını kaldırdı, bundan sonra kooperatif başkanları tarafından hayvan alınacak. Devlet bu konuda bir yanlıştan kendini kurtarırken diğer yanlışa giriyor, kooperatiflerin durumu herkes tarafından malum. Olması gereken Tarım Bakanlığı TİGEM aracılığı ile kooperatiflerin ihtiyacı olan gebe düveleri varsa kendi işletmelerinden yoksa yurt dışından

kendi bünyesinde bulunan hayvancılık uzmanları aracılığı ile alıp cüzi bir karla bu işletmelerin ihtiyacı karşılanmalı.

Mevcut kooperatiflerin yapıları incelenip kurtulabilecek işletmelere işletme kredisi, ahır rehabilitasyonu için maddi kaynak aktarılmalı.

GAP TEYAP projesi dâhilinde bölgelerdeki hayvancılık kooperatiflerinin eğitim ihtiyaçlarına yönelik sahada eğitim, periyodik olarak işletme ziyaretleri mevcut elemanlara başka işletmelerde staj yapma imkânı sağlamak.